

besluit, er zich wel ter dege bewust van, dat hij slechts orgaan kon zijn van een Hoogere macht, en dat 't deze Hoogere macht was, die uitmaakte en dus beschikte, wat in essentieelen zin, als recht te eeren of als onrecht te verwerpen was. Het kwam er alzoo op aan, ten eerste om de bronnen te kennen en te ontsluiten, waaruit die hoogere kennis van het recht ons kon toevloeien; ten andere om uit die bronnen het recht te *doen* vloeien; en ten derde dit gevonden recht in dien juiste vorm te gieten, die eisch was voor het bepaalde volk en voor den bijzonderen toestand, waarvoor het gelden zou. Dat dit te vinden recht ontleend wordt aan een hoogere macht, ligt in den aard der zaak en gaat door, ook al wordt het bestaan van een Hooger Wezen, als bron van alle recht, in volstrekten zin geloofchend. Wie gelooft en in aanbidding voor een heilig God nederknielt, kan zich de bron van het Recht ter laatster instantie niet anders denken, dan in het alle creatuurlijke ver-zinning te boven gaand bestel van dit vrijmachtig Opperwezen. Wie daarentegen de vreugde van zulk een alles doordringend geloof derft, kan de bron van het Recht niet anders stellen dan in het creatuur. Voor hem staat dan boven het donkere gissen van den enkelen denker het denken der menschheid in haar geschiedkundig verloop; en boven het denken van de ordinaire menschheid het denken van wie begaafd bleek met rechtsgenialiteit. Vindt nu het wetenschappelijk denken, dat hierdoor mogelijk wordt, in 's menschen natuur gegevens voor het Recht, geeft de historie aan deze natuurlijke gegevens nadere bepaling, en slaagt de wijsbegeerte er in, deze nader bepaalde gegevens met de geheele levensverschijning, en met onze kennis daarvan, in zulk een verband te zetten, dat het geheel den indruk maakt van een wel ineensluitend samenstel, of hooger nog van een zuiver werkend organisme, dan acht men hierin gevonden te hebben, wat gemis aan geloof teloor deed gaan, d.w.z. een hoogere macht, die uitwijst, wat recht of onrecht is, en waaraan de regeerder van het volk het recht ontleent, om het volk met dwang en strafbedreiging aan zich te onderwerpen.

Principieel staan alzoo deze beide stelsels, waarvan het eerste het recht uit God afleidt, en het andere het recht uit den mensch opbouwt, scherp tegen elkander over; maar bij uitkomst wijken deze beide stelsels, schijnbaar althans, minder ver van elkaar af, dan men verwachten zou. Dit vindt hierin zijn oorzaak, dat wie met geen andere gegevens zijn rechtsgebouw optrekt, dan die ontleend zijn aan 's menschen natuur, 's menschen